

UN PRECURSOR AL ECOLOGIEI ROMÂNEȘTI MODERNE: CAROL MIHALIC DE HODOCIN

DUMITRU VITCU

Prezența activă a lui Carol Mihalic de Hodocin (1802-1862) în viața economică și spirituală a Moldovei în deceniile de mijloc ale secolului trecut s-a încadrat, am putea spune, în regula epocii, dominată de acel spirit înnoitor post-reglamentar, când societatea românească în ansamblul ei și-a deschis larg porțile spre occident și când, nu doar schimbul de mărfuri, ci și cel de idei începuse a stăpâni mințile întreprinzătorilor. Desigur, fenomenul nu trebuie apreciat ca o premieră absolută în Principatele Române, angajate anevoios în ciclul istoric tranzitoriu spre modernitate abia către finele veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, ci judecat din perspectiva consistenței și a cadenței prefacerilor structurale. Pentru că, se știe, în pofida relativei izolări la care au fost constrânse vreme îndelungată Principatele în cadrul sistemului otoman, o ruptură completă de civilizația apuseană n-a existat nicicând, iar repere ale unor relații culturale la scară continentală au persistat - după cum observa N. Iorga - chiar și în perioadele cele mai sumbre¹.

Acum, însă, amplitudinea, orizontul și ritmicitatea schimbărilor, sesizabile deopotrivă în planul bazei, ca și în cel al suprastructurii, îi motiva lui Alecu Russo reflecția că ultimii câțiva ani însemnaseră pentru țară, ca trăire istorică, mai mult decât cinci secole anterioare, iar Vasile Alecsandri, care se delimitase net de "generația stătută" dinaintea sa, generație rămasă în acel "orientalism toropitor" ce o împiedicase a face pasul hotărâtor spre emanciparea politică, națională și culturală, nu ezita a califica gestul multor boieri (reprezentând totuși aceeași generație "stătută"), de a-și trimite odraslele la studii în școlile și universitățile Apusului, ca un act revoluționar, deschizând porțile României la toate "formele civilizatoare" ce "s-au împământenit cu o răpejune fără exemplu în oricare altă parte a lumii"³. Așadar, timpul dobândise și pentru spațiul românesc, către mijlocul veacului al XIX-lea, densitatea specifică lumii moderne.

Unui domn sau despot luminat ca Mihai Sturdza, care, la 1842, era apoteozat de Adunarea Obștească a țării ca fiind "binefăcător și părinte al Moldovei", și unui înțelept ca Grigore Asachi, care, potrivit ultimelor exegeze, a fost, "până spre 1840, cel mai activ factor în stimularea și dezvoltarea culturii românești moderne"⁴, s-au datorat aflarea și apoi chemarea "montanistului" Carol Mihalic de Hodocin la Iași, pentru a îndeplini funcțiile publice încredințate, pe etape și departamente corespunzătoare, pe de o parte, cerințelor

locale și, pe de alta, formației sale intelectuale. Așadar, el n-a venit în Moldova doar spre a-și pune în valoare experiența acumulată în domeniul geologiei, al "montanisticeii" - cum era mai cunoscut termenul în epocă și cum i-a rămas imprimată efigia în posteritate, ci și în calitate de consilier guvernamental în probleme tehnico-economice ale țării, chiar dacă această demnitate nu i-a fost oferită din start.

În Moldova a venit în anul 1838, cu pașaport transilvănean (aidoma multor altor meșteri sau tehnicieni de etnie germană, maghiară sau austriacă), stabilindu-se definitiv la Iași și devansându-și contemporanii cu statut similar printr-un generos profesionalism, prin gama variată a competențelor afișate fără ostentație, prin dimensiunea proiectelor și semnificația înfăptuirilor și, nu în ultimul rând, prin devoțiunea exemplară pentru această a doua lui patrie, a cărei prosperare economică, în primul rând, a slujit-o constant prin puterea cuvîntului scris, ca și prin faptă.

În autoprezentarea destinată comitetului academic din Iași, respectiv forul de conducere al Academiei Mihăilene, care era abilitat cu recomandarea și invitarea specialiștilor străini pentru acoperirea necesităților de cadre calificate în variate domenii ale vieții publice, Hodocin preciza că experiența acumulată anterior în conducerea câtorva întreprinderi (exploatarea minieră de la Krompach, fabrica de hârtie de la Belnic ș.a.), ca și cunoștințele de economie rurală dobândite în cursul administrării unei ferme agricole model îi întăreau convingerea în propria-i capacitate de organizare a "Institutului economic" și a "Atelierului mecanic" ce urmau a fi deschise în capitala Moldovei. Deosebit de acestea, își declara pricepera - confirmată ulterior prin fapte - în construcția diverselor binale și instalații (velnițe, hambare, cărămidării, mori etc.), precum și în instruirea școlară a meșterilor lăcătuși, dulgheri și strungari. Nu-și declina competența, ba dimpotrivă, în domeniul exploatării ocnelor de sare, de care iarăși avea să-și lege numele și în Moldova foarte curând⁵.

Curios, dar și explicabil totodată, este faptul că Mihalic de Hodocin și-a făcut debutul pentru țara de adopțiune într-un domeniu în care antecedentele personale nu-i recomandau în chip explicit competența. Este vorba de domeniul învățământului tehnic sau profesional, pentru organizarea și dezvoltarea căruia Gheorghe Asachi a apelat nu la serviciile unui pedagog de formație, ci la ale unui practician cu experiență în știința și arta meșteșugurilor. Lipsa specialiștilor și a forței de muncă calificată în sectoarele vitale ale economiei țării reclama urgentarea pregătirii cadrului instituțional adecvat noilor cerințe și posibilități, direcție către care oficialitățile moldovenești, în frunte cu domnitorul, au manifestat nu doar înțelegere, ci și interes. Apreciem, prin urmare, că atunci acele autorități au acționat, nu în ideea "de a potoli direcția națională (antirusească, antigrecească etc.) a învățământului public, care se năștea din studiile clasice, umaniste", cum enunța dubitativ V. A. Urechia⁶, ci din acele "bune convingeri economice", care au propulsat ideea înființării unui institut special de agronomie și a unei școli mecanice de arte și meserii⁷. Paternitatea ideii rămâne încă discutabilă. A aparținut aceasta lui Gh. Asachi, pe atunci referendarul Epitropiei învățăturilor publice din Moldova, care în numele acesteia, se adresa domnitorului, în martie 1839, cu cererea de a aproba înființarea școlii de arte și meserii sub direcția lui Carol Mihalic de Hodocin⁸, sau penitentul prelua oferta acestuia din urmă, vizând înființarea unui

institut de agricultură mecanică (din care avea să iasă ulterior o școală numită "Institut agronomic"), precum și a unei "școli de mecanică practică"⁹, subscriind inițiativei și oferindu-și concursul legal și necesar pentru materializare? Până la elucidarea controversii, să notăm că, la 3 martie același an, Hodocin era deja numit oficial director și profesor al acestei "unități de învățământ practic" în devenire și fără sediu încă, urmând a i se atribui un local "ce va fi construit *ad-hoc*".

Imprejurărilor enunțate mai sus li se raportează de fapt o altă îndeletnire a nou-numitului dascăl, relevând o dimensiune cvasinecunoscută a acestei proteice personalități, definită de preocupările sale ecologice asupra cărora voim a stăruie în continuare.

La 30 mai 1839, Epitropia învățăturilor publice îi comunica în scris lui Mihalic de Hodocin că, "până la înființarea așezământului de agronomie și a școlii mecanice" din Iași, era însărcinat "a cerceta cu amăruntul munții Moldovei cu ramurile lor", în conformitate cu instrucțiunile detaliate ce i se înfățișau concomitent. Misiunea, aparent complementară, era în realitate deosebit de importantă pentru țară, având în vedere, pe de o parte, cerințele dezvoltării ei economice curente și de perspectivă și, pe de alta, posibilitățile sau estimările rezultate din prospecțiunea calificată a unei zone ce mai ispitise de două ori în ultimele două decenii atenția autorităților, e drept, nu pământene, ci de ocupație; prima campanie fusese efectuată între anii 1810 și 1812, din porunca țarului, de către geologul rus de origine germană Einfeld¹⁰, iar a doua, organizată și patronată de aceleași autorități imediat după intrarea în vigoare a Regulamentului Organic, a întreprins-o geologul Lizel¹¹.

Avertizat, probabil chiar de Asachi, asupra datelor cunoscute - puține câte vor fi existat - din precedentele expediții și beneficiind de "cuviosul agiutor" al dregătorilor locali, în urma recomandărilor exprese date acestora de către Departamentul de Interne, Carol Mihalic de Hodocin și-a început ancheta în teren la 1 iunie 1839, având ca obiectiv "geognostica cercetare" a șirului de munți de la Dorna până în valea Tazlăului, iar ca termen scadent, finele lunii august al aceluiași an. Durata deplasării și a prospectării avea să se prelungească însă până spre sfârșitul lunii octombrie, fără ca prin aceasta să fi stânenit proiectata inaugurare a școlii mecanice din Iași.

În raportul preliminar oferit Epitropiei la 4 noiembrie, el consemna că, prin propria-i osteneală, fusese "norocit a face descoperiri foarte însemnătoare, care ar putea aduce țării folosuri atât de mari, încât abia se pot socoti", descoperiri asupra cărora își rezerva dreptul de a reveni printr-un "prospect lămurit doveditor". Și n-a rămas dator față de cei care-i propuseseră și îi finanțaseră ancheta: în anul imediat următor, de fapt la doar câteva luni după încheierea expediției, publica în tipografia "Albinei" din Iași broșura intitulată *Observații asupra stărilor pădurilor din valea Bistriței de Sus*, broșură al cărui autor își adăuga la determinativul "nobil de Hodocin" și titlul de "profesor al Academiei" (Mihăilene - n.ns.). Ulterior, publicația periodică ieșană "Spicuitorul moldo-român", din iulie-septembrie 1841, insera în coloanele ei o dare de seamă sub forma unui rezumat bilingv al aceleiași solitare cercetări, cu titlul *Relație despre cercetările geognostice în Moldova*¹², republicat integral în 1842, alături de un alt studiu cu titulatură sugestivă, *Despre lucrarea minelor de metal*¹³.

Să ne oprim puțin asupra acestor texte, ce dezvăluie nu numai o concepție

economică, ci, în egală măsură și concomitent, definesc o personalitate complexă, cu vocația cercetării interdisciplinare ce-i asigură relevanța observațiilor geologice, geografice, agronomice, botanice, chiar chimice și, îndeosebi, ecologice.

Așadar, cele dintâi aprecieri prilejuite de solitara-i expediție în zona muntoasă din nord-vestul Moldovei, între Dorna și Valea Tazlăului, în cadrul unui program de "observații și cercetări atingătoare de toate producturile munților", le-a făcut asupra pădurilor, pe care le socotea a fi cele mai însemnate dintre aceste "producturi" dintr-o dublă perspectivă: economică și ecologică. Fără a subestima valoarea economică a lemnului pentru țară, utilizat ca material de construcții, ca materie primă și combustibil sau ca marfă pentru export, Mihalic de Hodocin pare să insiste pe cealaltă valență a pădurilor, cea ecologică, deprinsă din "înfrăurirea lor asupra climei, timpului și a rodirii pământului". Lecturile sale din G.L. Harting¹⁴, R. Feistmantel¹⁵, ori J. George-Leiböck¹⁶, ale căror lucrări de specialitate le regăsim în lista-inventar a propriilor cărți donate bibliotecii ieșene¹⁷, îi vor întări convingerea în necesitatea unei raționale exploatări a fondului forestier și instituirea - după modelul altor țări - a unei "privegheri oficiale" din partea guvernului, asupra unui "așa mare însemnător ram de economie națională", pădurile, fie acestea proprietate de stat sau particulară.

Numai prin "înțelepte și nimerite orânduiri" - afirma el - putea fi prevenită devastarea acestora, conservarea și chiar sporirea terenurilor împădurite, spre a asigura astfel echilibrul ecologic și necesarul de lemne, nu numai pentru contemporani, ci și pentru urmași. Și pentru a fi mai convingători, sublinia că "în multe țări, stârpindu-se pădurile, s-au schimbat și clima, multe izvoare s-au astupat, pâraiele au săcat și dealurile s-au făcut pentru totdeauna neroditoare".

Revenind cu observațiile directe asupra zonei cercetate, considera că, în afară de "partea Dornei" și de "șesurile mici" din preajma localităților Hangu, Pângărați și Vadul de-a lungul Bistriței al căror sol era propice practicării agriculturii (ca îndeletnicire complementară celei specifice, păstoritul și creșterea vitelor), întregul șes al Bistriței, cu văile lăturalnice de la Chirilă până la Piatra, era foarte potrivit împăduririlor. Asemenea operațiune putea asigura largi perspective valorificării superioare a acelor suprafețe, atât prin comercializarea lemnului, prin mijlocirea drumului natural ce lega Moldova cu Orientul, râul Bistrița, cât mai ales prin utilizarea lui în edificarea unor obiective industriale, precum "băi" de fier și de aramă sau "fabrici" de sticlă, de faianță, porțelan, piatră acră ș.a. "Cu greu - nota montanistul - poate fi găsit vreun alt loc în Moldova mai potrivit, după poziție și împrejurări, pentru sus arătatele ramuri de industrie decât valea Bistriței", unde mâna de lucru, bogățiile solului și ale subsolului, ca și posibilitățile naturale de transport se constituiau în garanții pentru orice întreprinzător, implicit în șansa propășirii generale.

Viziunea sa optimistă contrasta însă cu realitățile constatate în același perimetru, unde, în loc să sporească, spațiile împădurite "se mistuiesc printr-un *catahrosis* (abuz - n.ns.) vrednic de târguire". Mulțimea fierăstraielor concentrată în zonă, exportul necumpătat și "relele obiceiuri" ale despăduririlor în profitul extinderii imasurilor pentru hrana vitelor, adeseori prin incendierea unor mari suprafețe de păduri (exemplificând cu acelea de lângă Neagra și Negrișoara), îl întristau și revoltau deopotrivă. Locurile pustiite de incendii de la poalele munților i se înfățișau improprii chiar pentru pășunat, posibilitatea odrăslirii pădurii

i se părea exclusă, după cum exclusă era și rodirea bradului prin sămânță, singura specie adaptabilă condițiilor fiind doar mesteacănul.

În concluzie, Hodocin sublinia: "pentru ca cuprinsul Bistriței să nu se prefacă în scurtă vreme în stânci și pietriș gol fără nici un preț pentru țară; dacă în această parte de loc nepotrivit pentru agricultură au a se statornici băi, fabrici și o industrie favorizatoare întregii țări, apoi au agiuns acum vremea a curma și desființa sistema vătămătoare a stârpiturii pădurilor și a introduce o iconomie potrivită scoposului, care să poată răspunde atât trebuințelor de acum, precum și viitorimei". Intervenția hotărâtă a statului, în temeiul legiurii organice, i se înfățișa ca remediu firesc, iar el își încheia pledoria de botanică și chimie, anume cultivarea speciei de arbore numită "crin" (*Larix europae meleze*), asemănător cedrului libanez, arbore considerat "cel mai bun lemn de durat al Evropei", pe care-l prezenta în tot ceea ce cultivarea și utilizarea lui aveau distinctiv.

În argumentarea ideilor susținute și ilustrarea lor prin exemple, privirile i se îndreptau adesea spre spațiile austriac, ungar și transilvan, pe care le cunoscuse îndeajuns și în care se formase ca specialist.

Ecoul observațiilor sale în domeniu poate fi lesne dedus din simplul fapt că, după trei decenii și jumătate de la formulare, răstimp în care societatea românească făcuse pași mari pe calea modernității și propășirii generale, ideile avansate de Hodocin își păstrau nealterată valabilitatea. Insuși luceafărul poeziei românești, Mihai Eminescu, retipărind integral - în "Curierul de Iași" din 1876 - mai vechiul studiu al lui Mihalic de Hodocin (*Despre lucrarea minelor de meta*), aprecia că "lucrarea are valoarea actualității", fiind, după opinia sa, deloc exagerată, "una din cele dintâi scrieri românești cuprinzând vederi de economie politică, într-o vreme în care nimeni nu visa la asemenea lucrări. Despre limbă, nu mai vorbim. Ea este mai bună decât limba tuturor jurnalelor politice de azi"¹⁸.

Iată, așadar, o sugestivă și autorizată apreciere - aparținând temutului gazetar și analist al fenomenelor economico-sociale și politice românești specifice începutului de drum - asupra uneia dintre modalitățile de exprimare și de afirmare în epocă a celui care a fost, nu doar publicistul sau hidrologul, economistul sau urbanistul, apicultorul sau naturalistul, întreprinzătorul sau industriașul, ci și **ecologistul** Carol Mihalic de Hodocin. Aria extrem de extinsă și diversificată a îndeletnicirilor, esența ideilor și a proiectelor, natura și importanța înfăptuirilor în cele peste două decenii de activitate în slujba țării de adopțiune, îi revendică recunoașterea meritelor și locul cuvenit în istoria gândirii și a practicii economice românești, istorie care până azi i s-a arătat vltregă.

NOTE

1 Nicolae Iorga, *Etudes roumaines. I. Influences étrangères sur la nation roumaine*, Paris, 1923, p. 81-91.

2 Alecu Russo, *Cântarea României*, București, 1971, p. 9-10, 30-31.

3 Cornelia Papacostea-Danielopolu, *Intellectualii români din Principate și cultura*

greacă. 1821-1859, București, 1979, p. 11.

4 *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 56-57.

5 ASB, Ministerul Cultelor - Moldova, dosar 318/1837, p. 16; vezi și D. Vitcu, *Proiecte de reorganizare a exploatării ocnelor în Moldova (1832-1862)*, în "Cercetări istorice" (seria nouă), III, Iași, 1972, p. 83-98.

6 V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800 la 1864*, vol. II, București, 1895, p. 113.

7 Dr. S. Reli, *Cehi în trecutul școlar și artistic al românilor*, în "Revista de pedagogie", III, Cernăuți, 1933, p. 7-10.

8 I. Cojocaru, *Inceputurile învățământului tehnic și profesional în Moldova și Țara Românească*, București, 1967, p. 62.

9 C. Turcu, *Activitatea tehnico-economică desfășurată de Carol Mihalic de Hodocin în Moldova*, în "Studii și articole de istorie", III, București, 1961, p. 189.

10 T. G. Bulat, *Rușii caută metale în Moldova (1810)*, în "Arhivele Basarabiei", III, nr. 2, 1931, p. 65-72.

11 C. Turcu, *Vechi încercări de exploatare minieră în Moldova*, în "Studii și cercetări științifice. Istorie", fasc. 2/1957, Iași, p. 310.

12 "Spicuitorul moldo-român", Iași, iulie-septembrie 1841, p. 17-35.

13 A. Veress, *Bibliografia româno-ungară*, III, București, 1935, p. 17.

14 Georg Ludwing Harting, *Lehrbuch für Förrester und die es werden wollen*, Wien, s.a.

15 Rudolph Feistmantel, *Forst-Wissenschaft*, Wien, 1835.

16 Johan Georg-Leiböck, *Die Forst-Wirtschaft*, Leipzig, 1836.

17 Arhiva Bibliotecii Centrale Universitare "M. Eminescu", Iași, dosar 1 (1861-1863), p. 395-396.

18 D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu. 1870-1877.*, Iași, 1985, p. 314.